

ETNISCHE DIVERSITEIT EN MENTAAL WELZIJN

Het effect van het aandeel migranten in de samenleving op het mentale welzijn van verschillende sociale groepen

Master Thesis Sociologie

Student: Lindsey van der Meer

Studentnummer: 436693

Faculteit der Sociale Wetenschappen

Erasmus Universiteit

Eerste lezer: Josje ten Kate

Tweede lezer: Jeroen van der Waal

Datum: 03 augustus 2017

Aantal woorden: 9984

ABSTRACT

The relationship between ethnic diversity on context level and mental well-being has so far been scarcely studied. Even when it has been studied, no effect is found. Two reasons can be suggested for the lack of an effect: ethnic diversity can be subdivided into several aspects and the relationships between ethnic diversity and mental well-being works differently for social groups in the society. This study takes these two factors into account. Based on a multilevel regression analysis of ESS- and OECD-data, the effect of ethnic diversity on mental well-being is studied in 16 countries (N = 5409). Two perspectives of ethnic diversity are being explored: the economic and cultural perspective. Based on the percentage of lower educated migrants or the percentage of non-Western migrants in a country, it is assessed whether there is a negative effect on mental well-being. In addition, it is examined whether the level of education effects this connection. Explanations for a possible negative interaction effect of education are sought in the degree of job insecurity or ethnocentrism of an individual. Contrary to the expectations, the results make it clear that individuals with a higher educational level have a more negative mental well-being when a country is ethnically more diverse. One explanation for this may be that individuals with a higher educational level are less in contact with migrants. Future research can emphasize neighborhood-level diversity to see how much group contact there is between natives and migrants.

Keywords: ethnic diversity, mental well-being, social groups, education, job security, ethnocentrism, economic context, cultural context

INTRODUCTIE

Verscheidende studies hebben de invloed van etniciteit op het mentale welzijn onderzocht op individueel niveau (Pumariega, Rothe & Pumariega, 2005; Vega & Rumbaut, 1991). Etnische minderheden hebben vaker een nadeligere positie binnen de samenleving wat een uitwerking heeft op de mentale gezondheid. Zo zorgen een minder gunstige sociaaleconomische positie en bijkomstige hinder zoals discriminatie en een kleiner sociaal netwerk voor meer stress en spanning, wat resulteert in een negatiever mentaal welzijn (DHHS, 1999; Pumariega et al., 2005). Weinig studies zijn daarentegen gericht op de etnische samenstelling van een samenleving en de invloed ervan op het mentale welzijn van individuen. Wanneer dit wel wordt onderzocht is de rol van etnische diversiteit niet helemaal duidelijk. In de studie van Diener, Diener en Diener (1995) zijn een tal van landkenmerken betrokken om te onderzoeken of er een effect is van onder andere etnische homogeniteit op het subjectieve mentale welzijn. De auteurs stellen dat diversiteit op basis van etniciteit op contextniveau kan leiden tot minder uniforme sociale verwachtingen. Dit leidt vervolgens tot meer onderlinge strijd en spanning. Tegen hun verwachting in vonden de auteurs echter geen verband met het mentale welzijn van individuen en benadrukken dat verder onderzoek gewenst is: “[...] but given the apparent importance of this variable, further exploration is warranted” (Diener et al., 1995, p. 68).

Een mogelijke verklaring voor het uitblijven van een verband is dat de etnische diversiteit een andere werking heeft op verschillende sociale groepen. Omdat Diener et al. (1995) geen onderscheid hebben gemaakt tussen groepen in de samenleving, hebben ze wellicht geen verband gevonden. Zo blijkt het opleidingsniveau een cruciale voorspeller te zijn voor het vormen van negatieve gedachten over minderheden (Gijsberts & Dagevos, 2004). Tevens kan de operationalisering van etnische diversiteit van invloed zijn op een eventueel verband met mentaal welzijn. Diener et al. (1995) leggen de nadruk op culturele verschillen om de mate van etnische diversiteit te meten. Naast verschillen in cultuur onder de bevolking kan de komst van migranten ook op economisch gebied zorgen voor diversiteit wanneer de migrantengroep bestaat uit bijvoorbeeld veel lager opgeleiden.

Dit onderzoek draagt bij aan het verhelderen van de hierboven beschreven onduidelijkheden door het tot dusver weinig onderzochte verband tussen de etnische diversiteit van een land en het mentale welzijn van individuen centraal te zetten. Hierbij wordt etnische diversiteit op twee manieren gedefinieerd: economische etnische diversiteit op basis van het aandeel lager opgeleide migranten en culturele etnische diversiteit op basis van het aandeel niet-westerse migranten in de samenleving. Daarnaast wordt er een onderscheid gemaakt tussen sociale groepen op basis van het opleidingsniveau om te bestuderen of dit van invloed is op het eventuele verband tussen etnische diversiteit en mentaal welzijn.

De volgende onderzoeksvraag is opgesteld om de verwachtingen te toetsen: *Hoe heeft de economische of culturele etnische diversiteit van een land invloed op het mentale welzijn van individuen en verschilt dit naar gelang het opleidingsniveau?* Naast het verduidelijken van

een eventueel effect van economische of culturele etnische diversiteit op het mentale welzijn, wordt binnen dit onderzoek ook een nadruk gelegd op onderliggende mechanismen die het effect kunnen verklaren. Overheersende verklaringen voor verschillen in mentaal welzijn op individueel niveau hebben een economische achtergrond (Gardner & Oswald, 2002; Dolan, Peasgood & White, 2008). Hierbij kan gedacht worden aan het hebben van een baan en een hoger inkomen wat een positief effect heeft op het mentale welzijn. Minder vaak wordt er nadruk gelegd op culturele aspecten die een invloed kunnen hebben, zoals heersende normen en waarden of opvattingen over anderen. In dit onderzoek worden alternatieve verklaringen gepresenteerd voor een eventueel verschil tussen lager en hoger opgeleiden in etnisch diverse landen met betrekking tot het mentale welzijn: de mate van baanonzekerheid of de mate van ethnocentrisme van een individu.

Het verduidelijken van het effect van etnische diversiteit op het mentale welzijn en het ontwarren van de economische en culturele elementen van de migrantenpopulatie kan leiden tot een beter begrip over verschillen in mentaal welzijn. Zo kunnen overheden specifiekere maatregelen treffen om het mentale welzijn van individuen en groepen te verbeteren. Het versterken van het mentale welzijn van de Europese bevolking is een belangrijke speerpunt van de World Health Organization. Met het *European Mental Health Action Plan 2013-2020* wordt mentale gezondheid onder de aandacht gebracht en wordt getracht passende hulp bereikbaar te maken om zo de veerkracht van maatschappijen te verhogen (WHO, 2015).

Om tot een antwoord te komen op de onderzoeksvraag wordt gebruik gemaakt van bewerkte statistische gegevens uit de dataset van de European Social Survey en de populatiecensus van de OECD. Deze datasets bieden de mogelijkheid om Europese landen met elkaar te vergelijken en zo een beeld te schetsen van de invloed van de etnische diversiteit op het mentale welzijn van individuen. Na de theoretische onderbouwing in het theoretisch kader wordt de centrale concepten uit dit onderzoek geoperationaliseerd. Hierop volgen de resultaten van de analyses aan de hand van de gestelde hypotheses. In de conclusie komen de belangrijkste bevindingen aan bod en is er ruimte voor discussie.

DIVERSITEIT EN MENTAAL WELZIJN

Mentaal welzijn

Mentaal welzijn is een concept dat op verschillende manieren omschreven kan worden, waardoor het allereerst van belang is om dit concept te verhelderen. De WHO (2014) legt bij de definiëring van mentaal welzijn de nadruk op positieve capaciteiten van een individu. Mentaal welzijn biedt een individu de mogelijkheid om de eigen potentie op waarde te schatten en om te kunnen gaan met alledaagse stressvolle situaties. Een bijdrage kunnen leveren aan de gemeenschap en productief kunnen werken zijn hier eveneens aspecten van. De staat van het mentale welzijn van een individu is een belangrijke indicator voor de mentale gezondheid van een individu (WHO, 2014). Over de dimensies waar mentaal welzijn uit

bestaat, en hoe het onderzocht kan worden, zijn doorgaans twee perspectieven. Volgens het hedonistische perspectief zijn gevoelens van geluk of tevredenheid de maatstaf voor mentaal welzijn (ESS, 2015). Binnen het eudemonische perspectief wordt mentaal welzijn niet gezien als een gevoel van welbehagen, maar als een mate van functioneren en het behalen van prestaties (Clark, 2011). Hoewel beide concepten van mentaal welzijn net een andere insteek hebben, hebben ze een hoge correlatie met elkaar. Een hoge mate van mentaal welzijn in het licht van het hedonistische perspectief betekent een hoge mate van mentaal welzijn in het licht van het eudemonische perspectief (ESS, 2015). In dit onderzoek wordt mentaal welzijn onderzocht aan de hand van gevoelens van geluk en levenstevredenheid, wat gebruikelijk is in studies naar mentaal welzijn (Diener et al., 1995; Stevenson & Wolfers, 2008).

Etnische diversiteit en mentaal welzijn

Om het eventuele effect van etnische diversiteit op het mentale welzijn van individuen binnen een land te duiden, wordt de etnische competitietheorie gebruikt. Een centrale aanname binnen deze theorie is dat men in het alledaagse sociale leven gebruik maakt van een proces van categorisering: het maken van een onderscheid tussen verschillende groepen in de samenleving. Dit doet men om orde te scheppen in een steeds complexer wordende samenleving. De toename van etnische diversiteit in samenlevingen door de komst van meer migranten zorgt voor steeds meer verschillen onder individuen, bijvoorbeeld op basis van afkomst of religie. Door overeenkomsten binnen de eigen sociale groep, de *in-group*, te overdrijven en overeenkomsten met de andere groep, de *out-group*, te minimaliseren kan men het sociale leven versimpelen (Coenders, 2001). Men is hierbij geneigd om positieve kenmerken aan de eigen groep toe te schrijven en negatieve kenmerken aan de andere groep. Tevens oordelen zij vaak genuanceerder over de eigen groep, terwijl leden van een andere groep eerder onderworpen worden aan stereotypering en generalisatie. Dit heeft als gevolg dat individuen meer contact hebben met leden van de eigen groep dan met leden van een andere groep (Savelkoul, Gesthuizen & Scheepers, 2011).

De mate waarin iemand zich identificeert met de eigen groep en zich niet identificeert met de andere groep hangt samen met de ervaren concurrentie tussen deze groepen. In de etnische competitietheorie wordt gesteld dat etnische groeperingen onderling strijd en competitie ervaren rondom het bezit van bepaalde economische goederen of culturele waarden (Coenders, 2001). Een hogere mate van etnische diversiteit kan leiden tot meer spanningen tussen groepen in de samenleving. Enerzijds leidt de komst van migranten tot meer strijd om economische goederen zoals banen, huizen of een uitkering. Anderzijds leidt de komst van meer migranten tot minder overeenkomende culturele waarden (Savelkoul et al., 2011). Wanneer een minderheidsgroep als concurrent gezien wordt voor de positie van de meerderheidsgroep, roept dit negatieve gevoelens op bij de meerderheidsgroep. Deze ervaren strijd hoeft echter niet reëel te zijn. Ook wanneer nieuwkomers niet daadwerkelijk concurrenten zijn voor bepaalde banen of geen andere culturele waarden aanhangen, kan de meerderheidsgroep alsnog strijd ervaren wat een effect heeft op het ontwikkelen van

negatieve gevoelens tegenover immigranten (Hjerm & Bohman, 2014). In het vervolg wordt het effect van etnische diversiteit op het mentale welzijn opgedeeld in economische en culturele spanningen.

Economische spanningen

Economische spanningen tussen verschillende etnische groepen kunnen ontstaan door een concurrentiestrijd om goederen of posities, zoals huizen en banen. Deze concurrentie zal voornamelijk gevoeld worden wanneer verschillende groepen aanspraak maken op dezelfde goederen, of wanneer deze goederen schaarser zijn. Wanneer de concurrentie heviger is, zal de ervaren spanning onderling groter zijn (De Jong, 2012). De meerderheidsgroep zal sneller het gevoel hebben dat zij moet concurreren wanneer er meer migranten zijn in een land. Het gaat hier dus om contextuele effecten: wanneer er meer economisch gerelateerde migratie is, zal de meerderheidsgroep meer negatieve gevoelens ontwikkelen naar nieuwkomers omdat zij gezien worden als veroorzakers van een concurrentiestrijd en een verminderde kans op goederen en posities (De Jong, 2012). Veelal lager opgeleide migranten kiezen ervoor om elders een baan te zoeken en dus om economische redenen te migreren (Ministerie VWS, n.d.). Dit houdt in dat naarmate er meer lager opgeleide migranten in een land zijn, er waarschijnlijk meer vraag is naar banen en er meer concurrentie plaatsvindt op de arbeidsmarkt. Deze concurrentie zal leiden tot meer spanning tussen etnische groepen en kan zo een negatief effect hebben op het mentale welzijn. Om het effect van economische spanningen op het mentale welzijn van individuen te onderzoeken wordt hierdoor rekening gehouden met het aandeel lager opgeleide migranten in een land. Hiervoor is de volgende hypothese opgesteld:

H1: Het aandeel lager opgeleide migranten heeft een negatief effect op het mentale welzijn.

Opleidingsniveau

Economische etnische diversiteit, ofwel het aandeel lager opgeleide migranten in een samenleving, is behandeld als contextuele factor welke een effect kan hebben op de ervaren spanningen tussen groepen en zo het mentale welzijn van deze groepen. Op individueel niveau zijn er ook factoren die een rol kunnen spelen binnen de ervaren strijd tussen groepen. Bepaalde sociale groepen in de samenleving ervaren meer concurrentie van etnische groepen en ontwikkelen hierdoor waarschijnlijk meer negatieve gevoelens naar deze etnische groepen toe. Veelal wordt gesteld dat de komst van voornamelijk lager opgeleide migranten naar Europese landen zorgt voor een oververtegenwoordiging van deze migranten onder de lager opgeleiden in een land. Dit zou ervoor zorgen dat de lager opgeleiden in een land meer contact hebben met deze migrantengroep en meer concurrentie ervaren omdat zij in het dagelijks leven vaker aanspraak maken op dezelfde posities en goederen. Dit zou kunnen

leiden tot meer gevoelens van spanningen en hierdoor een lager mentaal welzijn (Coenders, Lubbers & Scheepers, 2004). Andere onderzoekers stellen echter dat het gevoel van concurrentie van lager opgeleiden juist ergens anders vandaan komt, zoals onzekerheden op het werk (De Jong, 2012).

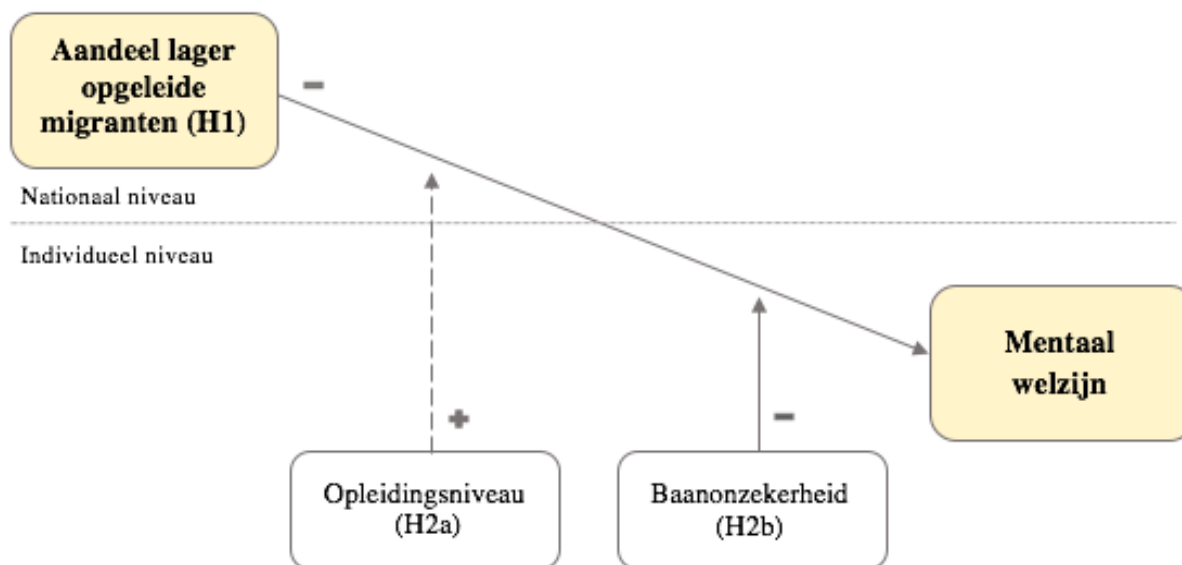
Lager opgeleiden hebben vaker een minder gunstige en minder sterke arbeidspositie waardoor zij minder zeker zijn van hun baan (De Jong, 2012). De mate van baanonzekerheid kan als verklaring dienen waarom lager opgeleiden in een land met veel economische migratie een lager mentaal welzijn hebben. Dit uitgangspunt staat centraal binnen dit onderzoek. Voor lager opgeleiden met meer baanonzekerheid geldt dat zij zich sneller bedreigd kunnen voelen omdat een verslechterde positie voor hen reëler is. Zij hebben minder zekerheid om hun baan te behouden, of zijn werkloos en zoekend naar een baan waardoor zij elke vorm van concurrentie als negatief bestempelen. Hoger opgeleiden hebben daarentegen vaker meer vaardigheden en hogere kwalificaties, waardoor zij minder snel het gevoel hebben dat zij met nieuwkomers moeten concurreren om banen (Tiju & Halapuu, 2012). Hoewel uit onderzoek naar voren komt dat er niet altijd sprake is van substitutie op de arbeidsmarkt door migranten (Van der Waal, 2010), kunnen lager opgeleiden wel het gevoel hebben dat migranten aanspraak maken op hun baan of positie. Zo lang de concurrentie voor deze bevolkingsgroep als echt wordt gezien, kan dit van belang zijn voor de ervaren spanning.

Uit het bovenstaande wordt duidelijk dat de lager opgeleiden in de samenleving een minder sterke arbeidspositie hebben waardoor zij meer baanonzekerheid ervaren. De komst van lager opgeleide migranten, welke vaak migreren met als doel om een baan te vinden, kan door deze bevolkingsgroep gezien worden als een bedreiging voor hun positie op de arbeidsmarkt. De ervaren concurrentie brengt spanningen met zich mee wat uiteindelijk kan leiden tot een lager mentaal welzijn. Om dit te onderzoeken zijn de volgende twee hypothesen opgesteld:

H2a: De negatieve invloed van het aandeel lager opgeleide migranten op het mentale welzijn geldt sterker voor individuen die zelf ook lager opgeleid zijn.

H2b: Het effect van het opleidingsniveau op de relatie tussen het aandeel lager opgeleide migranten en het mentale welzijn wordt verklaard door de mate van baanonzekerheid van individuen.

De gestelde hypothesen komen samen in het eerste conceptuele model (zie figuur 1).

Figuur 1. Conceptueel model economische etnische diversiteit

Culturele spanningen

Naast de besproken economische interpretatie van het effect van etnische diversiteit op het mentale welzijn, bestaat er ook een culturele interpretatie. Culturele spanningen kunnen beschreven worden als de ervaren frictie tussen etnische groepen door een verschil in normen en waarden. De ervaren frictie zorgt ervoor dat individuen meer negatieve gevoelens ontwikkelen naar de andere etnische groepen toe. Wanneer er meer immigranten naar een land komen met afwijkende normen en waarden, kunnen individuen het gevoel hebben dat het behoud van de eigen overtuigingen in het geding komt (Schneider, 2007). Daarnaast kan er meer spanning en onzekerheid ontstaan omdat men zich niet voldoende kan identificeren met deze immigranten waardoor zij meer verschillen zien tussen de immigrantengroep en de meerderheidsgroep (Hooghe, Reeskens, Stolle & Trappers, 2009). Immigranten afkomstig uit een land waarbij bijvoorbeeld de taal en levensstijl verder afstaat dan die uit het gastland zullen meer negatieve reacties ontlokken (Schneider, 2007). Voor Europa geldt dat niet-westerse migranten cultureel gezien verder afstaan van de cultuur in de Europese landen zelf, waardoor verwacht kan worden dat spanningen tussen deze groepen het hoogst zijn (De Jong, 2012). Hoe groter de migrantengroep is met een onbekende cultuur, hoe moeilijker men het vindt om het gedrag van anderen te voorspellen en hoe meer spanning er is tussen deze groepen. Om het eventuele effect van etnische diversiteit in cultureel opzicht op het mentale welzijn van individuen te onderzoeken is de volgende hypothese opgesteld:

H3: Het aandeel niet-westerse migranten heeft een negatief effect op het mentale welzijn van individuen.

Opleidingsniveau

Net als bij de economische interpretatie van etnische diversiteit geldt dat het effect van culturele etnische diversiteit op het mentale welzijn een verschillende uitwerking kan hebben voor sociale groepen in de samenleving. Binnen de economische interpretatie stond de mate van baanonzekerheid centraal: er kan meer concurrentie en spanning ervaren worden door de komst van migranten naarmate lager opgeleiden meer onzekerheid ervaren over hun baan en positie. Binnen de culturele interpretatie wordt er aandacht gevestigd op de mate van ethnocentrisme: de aanwezigheid van superieure gevoelens over de eigen culturele groep. Dit wordt nader uitgelegd aan de hand van het concept van cultureel kapitaal.

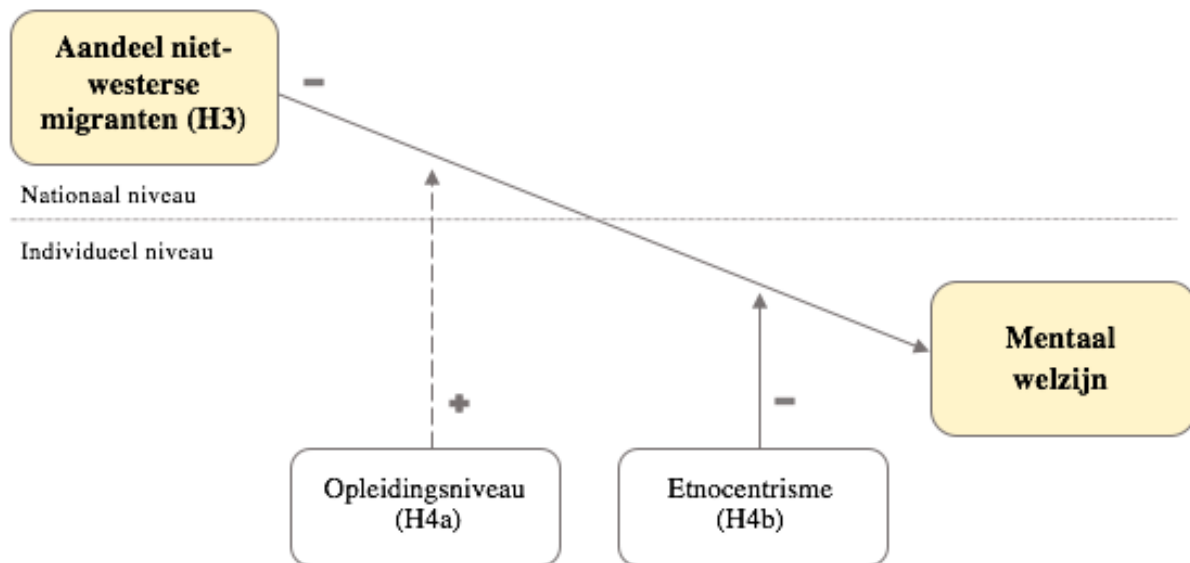
In de kapitaaltheorie van Bourdieu (1989) wordt cultureel kapitaal omschreven als persoonlijke eigenschappen en vaardigheden waarmee sociale mobiliteit teweeg gebracht kan worden (De Jong, 2011). Cultureel kapitaal wordt deels bepaald door de sociale klasse waarin een individu is opgegroeid en waarin diegene leeft (Bourdieu, 1989). Individuen die minder cultureel kapitaal bezitten hebben meer moeite om andere culturele uitingen te begrijpen en accepteren, waardoor zij meer bedreiging ervaren en minder open staan voor individuen met een andere achtergrond. Lager opgeleide individuen beschikken vaker over minder cultureel kapitaal (Van der Waal, 2010). Dit leidt ertoe dat zij waarschijnlijk minder in staat zijn om culturele uitingen te duiden en te accepteren. Hoger opgeleiden zullen daarentegen vaker meer welwillend zijn om culturele uitingen en alternatieve levenswijzen te waarderen en te accepteren (Meeusen, De Vroome & Hooghe, 2013). Daarnaast zijn hoger opgeleiden vaak kritischer waardoor zij minder snel meegaan in stereotypering en generalisatie van etnische minderheden (Hjerm & Bohman, 2014). De verminderde openheid naar andere culturen toe van lager opgeleiden leidt tot meer ethnocentrisme. Ethnocentrisme is een geheel aan overtuigingen en gedragingen waarbij de eigen groep, de *in-group*, als superieur gezien wordt (Manevska & Achterberg, 2011). Naarmate men meer ethnocentrisch is, wordt er meer gericht op de eigen cultuur.

Het bovenstaande leidt tot de verwachting dat lager opgeleide individuen meer concurrentie ervaren van immigranten omdat zij beschikken over minder cultureel kapitaal en hierdoor meer ethnocentrisch zijn ingesteld. Culturele uitingen van andere groepen kunnen door de lager opgeleiden in de samenleving hierdoor moeilijker wordt doorgrond, wat leidt tot meer onbegrip en meer spanning onderling. Dit leidt tot de volgende hypotheses:

H4a: De negatieve invloed van het aandeel niet-westerse migranten op het mentale welzijn van individuen geldt sterker voor lager opgeleiden.

H4b: Het effect van het opleidingsniveau op de relatie tussen het aandeel niet-westerse migranten en het mentale welzijn wordt verklaard door de mate van ethnocentrisme van individuen.

De gestelde hypothesen komen samen in het tweede conceptuele model (zie figuur 2).

Figuur 2. Conceptueel model culturele etnische diversiteit

DATA EN METHODEN

European Social Survey

De European Social Survey is een vragenlijst over de opvattingen en het gedrag van Europeanen dat tweejaarlijks wordt afgenomen, waarbij bepaalde thema's elke ronde terugkeren en sommige thema's roterend terugkomen (ESS, 2015). In dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van de dataset uit de vijfde ronde van de ESS, welke data bevat uit het jaar 2010. Deze dataset bevat het roterende thema *'Family, work and well being'* waarbinnen respondenten onder andere gevraagd is naar hun perceptie over hun arbeidssituatie. De dataset behelst verder informatie uit 24 verschillende Europese landen zodat variatie op landniveau gemeten kan worden en het bevat informatie over 40185 individuen. Het aantal respondenten wordt gefilterd zodat enkel de respondenten in het onderzoek worden meegenomen die op alle variabelen een geldig antwoord hebben gegeven (*'listwise deletion'*).

Om rekening te houden met variatie op landniveau wordt er gebruik gemaakt van een multilevel-analyse. Binnen de analyse worden weegfactoren toegepast zodat er gecorrigeerd wordt voor een eventuele onder- of oververtegenwoordiging van bepaalde kenmerken in de steekproef. Binnen dit onderzoek worden de *'post-stratification weight'* en de *'population size weight'* gehanteerd. De *'post-stratification weight'* corrigeert voor bepaalde steekproeffouten. De *'population size weight'* corrigeert voor het feit dat de steekproef van sommige landen

even groot is terwijl de populatiegrootte verschilt. Door middel van de weegfactoren kunnen de meest betrouwbare schattingen gemaakt worden (ESS, 2014).

Variabelen op individueel niveau

Mentaal welzijn

Het is gebruikelijk om mentaal welzijn te meten aan de hand van gevoelens van geluk en levenstevredenheid (Diener et al., 1995; Stevenson & Wolfers, 2008). Om de afhankelijke variabele ‘mentaal welzijn’ in dit onderzoek te meten worden de antwoorden op twee vragen gehanteerd die de geluksgevoelens en levenstevredenheid van de respondent bevragen. De eerste vraag luidt: *‘Taking all things together, how happy would you say you are?’*. De antwoordmogelijkheden variëren van 1 = *extremely unhappy* en 10 = *extremely happy*, waarbij de respondent de mogelijkheid heeft om de vraag niet te beantwoorden (77 = *refusal*) of geen antwoord te weten (88 = *don’t know*). De tweede vraag luidt: *‘All things considered, how satisfied are you with your life as a whole nowadays?’*. De antwoordmogelijkheden variëren van 1 = *extremely unsatisfied* en 10 = *extremely satisfied*. Bij deze vraag hebben respondenten ook de keuze om geen antwoord te geven of het niet te weten. Door middel van een betrouwbaarheidsanalyse wordt gekeken of de twee items gecombineerd kunnen worden. Voor de betrouwbaarheidsanalyse wordt de Spearman-Brown formule gebruikt omdat de schaal twee items bevat waardoor de Cronbach’s alpha niet toegepast kan worden (Eisinga, Grotenhuis & Pelzer, 2012). De Spearman-Brown coëfficiënt voor deze twee variabelen is 0,84, wat aangeeft dat de items gecombineerd kunnen worden. Middels een gemiddelde score op beide items is een schaalvariabele gecreëerd. De schaalvariabele weergeeft het subjectieve mentale welzijn van een individu waarbij een hogere score een hoger mentaal welzijn reflecteert en een lagere score een lager mentaal welzijn.

Opleidingsniveau

Er wordt verwacht dat het opleidingsniveau een effect heeft op het verband tussen de mate van etnische diversiteit van een land en het mentale welzijn van individuen. De variabele opleidingsniveau wordt gemeten aan de hand van het aantal jaar dat de respondent een opleiding genoten heeft (*‘About how many years of education have you completed?’*), waarbij een hoger aantal jaren gelijk staat aan een hoger opleidingsniveau. In een vergelijkend onderzoek onder landen is het gangbaar om het opleidingsniveau te meten aan de hand van het aantal jaren dat een individu een opleiding heeft gevolgd, omdat zo de uitkomsten uit verschillende landen met elkaar te vergelijken zijn (Bracke, Pattyn & Knesebeck, 2013).

Baanonzekerheid

Baanonzekerheid wordt gemeten aan de hand van een enkele vraag waarbij de respondenten gevraagd is of hun baan zeker is (*‘my job is secure’*). Deze vraag komt uit de roterende module *‘Family, work and well being’*. Op de vraag waren vier antwoordmogelijkheden: 1 = *not at all true*, 2 = *a little true*, 3 = *quite true* en 4 = *very true*. Er is maar een enkele vraag in

de ESS-vragenlijst welke naar de zekerheid van een baan informeert. Echter is het gebruikelijk om de baan zekerheid middels deze vraag te meten (Esser & Olsen, 2011; Pastov & Koster, 2014). De antwoordcategorieën van deze variabelen zijn gehercodeerd zodat een hogere waarde met een lagere mate van baan zekerheid correspondeert. Hoe hoger de waarde op deze variabele, hoe groter de baanonzekerheid van een individu.

Etnocentrisme

Etnocentrisme wordt binnen dit onderzoek gedefinieerd als een verminderde openheid naar andere culturen of groepen toe, waardoor de eigen cultuur of groep als superior wordt gezien (Manevska & Achterberg, 2013). In de bestaande literatuur wordt etnocentrisme veelal gemeten aan de hand van opvattingen over (de komst van) immigranten (Hooghe et al., 2006; Manevska & Achterberg, 2013). Uit de kernmodules van de ESS zijn drie variabelen te herleiden die de opvattingen over immigranten meten (Hooghe et al., 2006). In de vragenlijst is aan de respondenten gevraagd of zij op een schaal van 0 = *'made worse'* of *'bad'* tot 10 = *'made better'* of *'good'* aan konden geven in hoeverre de aanwezigheid van immigranten leidt tot positieve effecten of negatieve effecten (*'would you say that the country's cultural life is generally undermined or enriched by people coming to live here from other countries?'*, *'is the country made a worse or a better place to live by people coming to live here from other countries?'* en *'is immigration bad or good for the country's economy?'*).

Etnocentrisme wordt in dit onderzoek gebruikt als verklaring voor een eventueel effect tussen culturele etnische diversiteit en mentaal welzijn. Omdat het gangbaar is om bovenstaande items gecombineerd te gebruiken om etnocentrisme te meten (Hooghe et al., 2006), is ook het item dat vraagt naar het effect van de komst van migranten op de economie meegenomen in de schaal voor etnocentrisme. Dat deze items te combineren zijn tot een schaal voor etnocentrisme wordt ondersteund door de factoranalyse. De factoranalyse wijst uit dat de eerste factor een eigenwaarde groter dan 1 heeft (2,364), met een verklaarde variantie van 78,79 procent. De Cronbach's alpha geeft aan dat de drie items betrouwbaar zijn (0,87). De antwoordmogelijkheden van de items zijn eerst gehercodeerd zodat een hogere waarde een hogere mate van etnocentrisme reflecteert. Er is vervolgens een schaalvariabele aangemaakt door middel van de gemiddelde score van de drie items. Hoe hoger de waarde, hoe minder de openheid is naar andere culturen toe.

Variabelen op contextniveau

Etnische diversiteit (economisch)

In dit onderzoek worden Europese landen met elkaar vergeleken op basis van de etnische diversiteit van de populatie. Wanneer de economische etnische diversiteit wordt behandeld gaat het om het aandeel lager opgeleide migranten van de gehele populatie in een land. Hoe hoger dit aandeel is, hoe groter de groep lager opgeleide migranten is in een land. Binnen dit onderzoek wordt een immigrant gedefinieerd als een persoon dat in een ander land geboren is dan het land waar hij of zij woonachtig is (Roeder, 2011). Voor het verkrijgen van de

gegevens over het aandeel lager opgeleide migranten binnen Europese landen is een externe bron gebruikt. De *Organisation for Economic Co-operation and Development* (OECD) is een platform voor samenwerkende overheden, dat data verzamelt om overheden te adviseren (OECD, 2017a). De database over immigranten in OECD- en niet OECD-landen is hier een onderdeel van. Deze database is gebaseerd op een censustelling die in 2010 is uitgevoerd en bevat informatie en kenmerken over immigranten in Europese landen (OECD, 2017b). Informatie over het aandeel lager opgeleide migranten in Europese landen is met behulp van deze dataset verkregen en samengevoegd met de dataset van de ESS (zie Appendix A: Percentage lager opgeleide migranten). Omdat de OECD-dataset informatie bevat over meer Europese landen dan het aantal landen in de ESS, zijn alleen de macrogegevens toegevoegd van landen die in de ESS vertegenwoordigd zijn. Voor de variabele economische etnische diversiteit geldt dat een hogere waarde overeenkomt met een groter aandeel lager opgeleide migranten in een land. Hoe hoger de waarde, hoe meer etnische diversiteit.

Etnische diversiteit (cultureel)

Om de etnische diversiteit te meten aan de hand van een culturele inslag wordt er rekening gehouden met het aandeel migranten van een niet-westerse afkomst, aangezien deze cultuur het meest afstaat van de Europese cultuur (De Jong, 2012). Voor deze variabele is tevens gebruikt gemaakt van gegevens uit de OECD-censustelling, die zijn samengevoegd met de ESS-dataset (zie Appendix B: Percentage niet-westerse migranten). Culturele etnische diversiteit wordt gemeten aan de hand van het aandeel niet-westerse migranten in een samenleving. Een hogere waarde op deze variabele hangt samen met een groter aandeel niet-westerse migranten en dus een hogere etnische diversiteit op cultureel gebied.

Controlevariabelen

Op individueel niveau wordt gender meegenomen als controlevariabele (1= *male* en 2 = *female*) omdat gender een invloed kan hebben op het mentale welzijn. Vrouwen hebben vaker te maken met mentale problemen dan mannen (Goldberg & Williams, 1988). Tevens wordt er gecontroleerd voor inkomen en leeftijd. Een hoger inkomen (*household income*) heeft een licht positief effect op de ervaren levenstevredenheid en leeftijd (in jaren) heeft een invloed heeft op de kwaliteit van het leven (Beuningen & Kloosterman, 2011). Op landniveau wordt het Gross Domestic Product (Bruto Binnenlands Product) van het land meegenomen als controlevariabele. Het GDP van een land kan een invloed hebben op het mentale welzijn in de zin dat een slechtere economie minder mogelijkheden en kansen biedt voor individuen (Bergheim, 2006). De GDP-cijfers worden verkregen via Eurostat en samengevoegd met de dataset. Eurostat is een statistisch bureau van de Europese Unie, wat zich bezighoudt met statistieken over Europa (Eurostat, 2017).

Een overzicht van de variabelen die beschreven zijn in de data en methoden-sectie worden weergegeven in Tabel 1: Beschrijvende statistiek.

Tabel 1
Beschrijvende statistiek

	Gemiddelde	SD	Range	N
Individueel niveau				
Mentaal welzijn	6,80	2,09	0 - 10	52409
Opleiding in jaren	12,29	4,05	0 - 55	51829
Baanonzekerheid	2,26	1,04	1 - 4	19705
Etnocentrisme	5,16	2,17	0 - 10	51360
Gender vrouw (ref)	0,45	0,50	0 - 1	52437
Gender man	0,55	0,50	0 - 1	52437
Leeftijd	48,51	18,79	14 - 102	52305
Inkomen huishouden	5,05	2,79	1 - 10	39838
Contextniveau				
Etnische diversiteit (economisch)	3,61	2,19	0,03 – 8,79	24 (landen)
Etnische diversiteit (cultureel)	3,99	3,15	0,05 – 9,02	24 (landen)
GDP per land in € (10000)	2,73	1,42	0,90 – 6,62	26 (landen)

RESULTATEN

Onderzoeksstrategie

De resultaten uit dit onderzoek zijn gebaseerd op gegevens uit 16 landen die overgebleven zijn nadat cases met missende waarden uit de datasets zijn gefilterd en de dataset gewogen is. Uitspraken worden gebaseerd op bevinden uit de volgende landen: België, Zwitserland, Tsjechië, Duitsland, Denemarken, Spanje, Frankrijk, Groot-Brittannië, Griekenland, Hongarije, Litouwen, Nederland, Noorwegen, Polen, Zweden en Slovenië¹.

Om de gestelde hypotheses te testen, is er een multilevel regressieanalyse uitgevoerd om rekening te houden met de hiërarchische structuur van de data. Omdat het algemene mentale welzijnsniveau per land kan verschillen, is een random intercept opgenomen in het model. Tevens is er rekening gehouden met de variatie van het effect van individuele factoren op het verband tussen etnische diversiteit en mentaal welzijn in verschillende landen door de random slope van het opleidingsniveau, de baanonzekerheid en het etnocentrisme op te nemen in de desbetreffende modellen. Het is van belang om na te gaan of er voldoende variantie bestaat binnen de afhankelijke variabele op macroniveau, wat verantwoordt of een multilevel analyse geschikt is voor dit onderzoek. Dit wordt zichtbaar via de *intra class correlation* (ICC). Het *null* model geeft weer dat 12,8% van de variantie in mentaal welzijn verklaard kan worden door macrovariabelen (zie model 2, tabel 2&3) waardoor een multilevel analyse passend is.

¹ Om na te gaan of het aantal level 2-cases binnen dit onderzoek de resultaten niet nadelig beïnvloeden, zijn eventuele *outliers* buiten beschouwing gelaten. Wanneer het aantal niveau 2 cases lager is dan 30 kunnen *outliers* de resultaten beïnvloeden. Enkel bij de etnische diversiteit op economisch gebied geldt dat de waarde van Zwitserland als *outlier* gezien kan worden. Wanneer Zwitserland buiten beschouwing wordt gelaten laten de resultaten geen andere waarden zien, wat de zekerheid geeft dat de resultaten in de originele analyse robuust zijn.

Enkele robuustheidchecks zijn uitgevoerd om ervan verzekerd te zijn dat kenmerken van de gekozen steekproef in dit onderzoek niet zorgen voor vertekende resultaten (Pastov & Koster, 2014). Omdat de variabele baanonzekerheid deel uit maakt van dit onderzoek wordt de steekproef gelimiteerd tot respondenten die in het bezit zijn van een baan. Om te onderzoeken of dit van invloed is geweest zijn de modellen opnieuw geanalyseerd zonder de variabele baanonzekerheid. Dit leidt tot een andere steekproefsamenstelling waar ook respondenten zonder baan deel van uit maken. Wanneer de resultaten vergeleken worden, laten de additionele en originele analyses vrijwel dezelfde conclusies zien. Dit houdt in dat de gekozen steekproef geen vertekend beeld geeft. Op een enkel punt geven de additionele analyses iets anders weer: er is een significant interactie-effect zichtbaar tussen de variabele etnocentrisme en de culturele etnische diversiteit. Dit wordt verder besproken in de conclusie. De resultaten van de modellen zonder de variabele baanonzekerheid zijn zichtbaar in Appendix D: Resultaten additionele analyses.

Omdat de variabele opleidingsniveau uitbijters kent, zijn de waardes die drie standaarddeviaties van het gemiddelde afliggen uit de steekproef verwijderd (Schröder, 2014; Bracke, van de Straat & Missinne, 2014). Dit is gedaan zodat deze waardes de resultaten niet negatief beïnvloeden en een vertekend beeld geven (Seo, 2002). Daarnaast zijn alle variabelen gecentreerd rondom hun gemiddelde, zodat de uitkomsten van de analyses beter te interpreteren zijn (Heck, Thomas & Tabata, 2014).

Resultaten economische etnische diversiteit

De resultaten van de multilevel analyses zijn gepresenteerd in tabellen 2 en 3. Allereerst wordt de aandacht gevestigd op de relatie tussen economische etnische diversiteit en mentaal welzijn (zie tabel 2). Er wordt verwacht dat naarmate de economische etnische diversiteit hoger is, individuen een minder hoog mentaal welzijn hebben doordat nieuwkomers zorgen voor concurrentie op de arbeidsmarkt. De concurrentie zou leiden tot meer spanning tussen de groepen (Coenders, 2001). Het resultaat uit model 3, tabel 2, maakt duidelijk dat er geen significant verband bestaat tussen de mate van diversiteit en het mentale welzijn. Dit betekent dat er tot zover geen relatie is tussen de economische etnische diversiteit en het mentale welzijn van individuen. Dit resultaat leidt ertoe dat hypothese 1 (*het aandeel lager opgeleide migranten heeft een negatief effect op het mentale welzijn*) niet aangenomen kan worden. Hoewel er een verband verwacht werd, komt dit resultaat overeen met wat in eerdere studies gevonden is (zie Diener et al., 1995).

In het theoretisch raamwerk wordt gesteld dat een eventueel verband tussen de mate van economische etnische diversiteit en het mentale welzijn kan verschillen voor sociale groepen in de samenleving (Coenders et al., 2004). Dit kan een reden zijn voor het uitblijven van een verband tussen de mate van diversiteit en het mentale welzijn van individuen in de maatschappij. Zo zouden lager opgeleiden meer negatieve concurrentie kunnen ervaren van een hogere economische etnische diversiteit omdat zij meer baanonzekerheid ervaren (De Jong, 2012). Om dit te onderzoeken moet bekeken worden of er een verschil bestaat tussen

lager en hoger opgeleiden in de mate waarin etnische diversiteit effect heeft op het mentale welzijn. Model 4 in tabel 2 laat zien dat er geen direct significant verband bestaat tussen het opleidingsniveau van een individu en het mentale welzijn. Echter, wanneer het opleidingsniveau meegenomen wordt als interactievariabele laat dit wel een significant verband zien, al dan niet in de tegengestelde verwachte richting. Voor respondenten die hoger opgeleid zijn, ofwel langer een opleiding hebben gevolgd, geldt dat zij een lager mentaal welzijn hebben naarmate de etnische diversiteit van het land hoger is ($b = -0,013$, $p < 0,05$).

Om de interpretatie van dit effect beter te illustreren, is het verband in een grafiek weergegeven (zie figuur 3). De grafiek weergeeft dat het negatieve effect van het aandeel lager opgeleide migranten in de samenleving op het mentale welzijn, sterker wordt naarmate men langer een opleiding gevolgd heeft. Dit effect is echter pas volledig significant wanneer de waarde van het opleidingsniveau hoger is dan 15. Dit betekent dat het negatieve effect van etnische diversiteit op het mentale welzijn pas significant is voor respondenten met een hoog opleidingsniveau en dat er voor lager opgeleiden geen significant verband bestaat. Omdat het gevonden effect in de tegengestelde richting is dan verwacht werd, kan hypothese 2a (*de negatieve invloed van het aandeel lager opgeleide migranten op het mentale welzijn geldt sterker voor individuen die zelf ook lager opgeleid zijn*) niet aangenomen worden. Er bestaat een negatieve invloed van het aandeel lager opgeleide migranten op het mentale welzijn, echter geldt dit voor de hoger opgeleiden in de samenleving en niet voor de lager opgeleiden. Naarmate de economische etnische diversiteit hoger is (zoals in landen als Zwitserland en Frankrijk), zullen hoger opgeleiden een lager mentaal welzijn hebben.

De verwachting is gesteld dat het opleidingsniveau van de respondent een effect heeft op het verband tussen economische etnische diversiteit en het mentale welzijn en dat dit verklaard kan worden door de mate van baanonzekerheid van een individu. Er wordt verwacht dat naarmate men meer baanonzekerheid ervaart, het effect van de diversiteit op het mentale welzijn versterkt wordt. Daarnaast wordt er verwacht dat het effect van de baanonzekerheid op het verband tussen diversiteit en mentaal welzijn het effect van het opleidingsniveau op dit verband overneemt. De baanonzekerheid van lager opgeleiden zou als verklaring dienen voor de verwachting dat zij een negatiever mentaal welzijn hebben naarmate de economische etnische diversiteit hoger is. Hoewel de mate van baanonzekerheid wel een negatief effect heeft op het mentale welzijn ($b = -0,249$, $p < 0,001$), is er geen significante interactie tussen de ervaren baanonzekerheid en economische etnische diversiteit (zie model 7, tabel 2). Dit betekent dat de mate van baanonzekerheid geen rol speelt in het verband tussen economische etnische diversiteit en het mentale welzijn. Model 7, tabel 2, laat tevens zien dat het interactie-effect van het opleidingsniveau blijft bestaan. Dit betekent dat de mate van baanonzekerheid geen verklaring kan zijn voor het effect van opleiding op het mentale welzijn in diverse landen.

Het feit dat de mate van baanonzekerheid geen verklaring biedt voor de verwachting dat lager opgeleiden een lager mentaal welzijn hebben in een etnisch divers land, lijkt logisch nu gebleken is dat het effect van opleiding omgekeerd is. De resultaten weergeven dat hoger

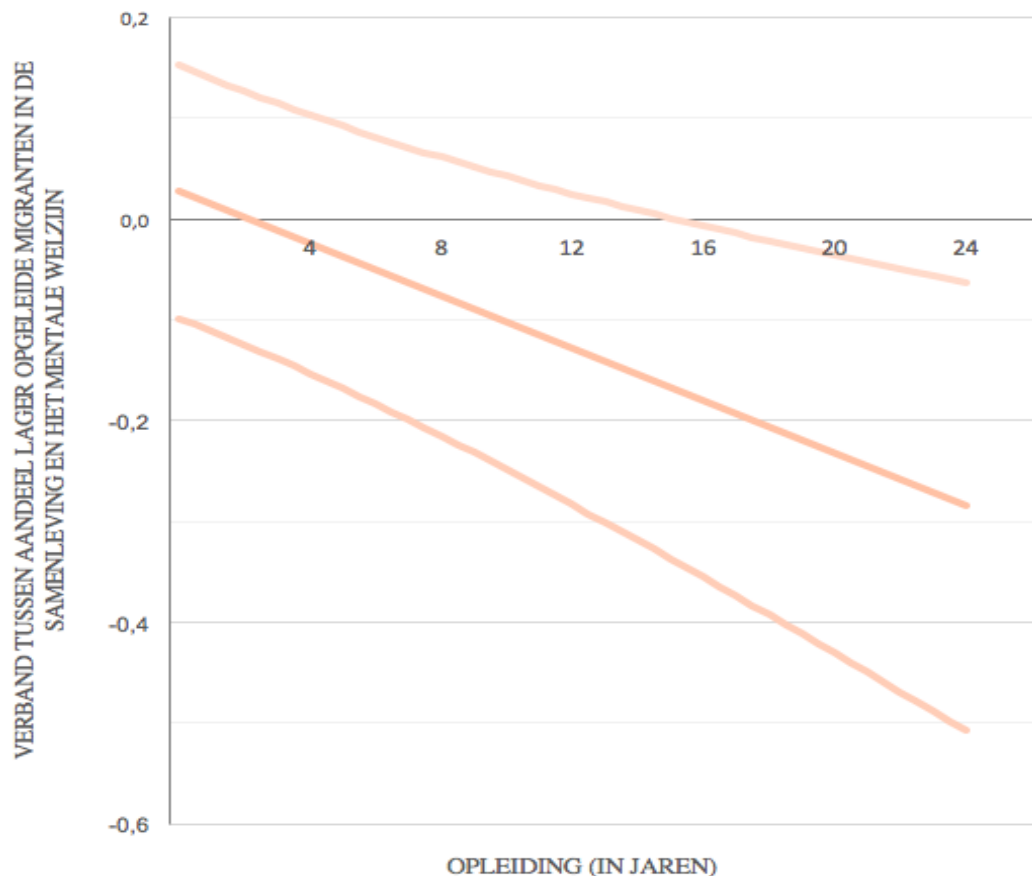
opgeleiden meer negatieve effecten ervaren van een hogere etnische diversiteit op hun mentale welzijn. Baanonzekerheid als verklaring gaat hierdoor niet meer op.

Tabel 2

Aandeel lager opgeleide migranten (economische etnische diversiteit) en mentaal welzijn

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model 6	Model 7
	B (SE)	B (SE)	B (SE)	B (SE)	B (SE)	B (SE)	B (SE)
Constante	7,287*** (0,017)	7,185*** (0,166)	6,922*** (0,114)	6,904*** (0,115)	6,895*** (0,116)	6,928*** (0,106)	6,937*** (0,105)
Etnische diversiteit (economisch)			0,014 (0,063)	0,023 (0,064)	0,027 (0,064)	0,016 (0,059)	0,017 (0,058)
Opleiding (jaren)				0,013 (0,013)	0,019 (0,010)	0,014 (0,008)	0,014 (0,008)
Etnische diversiteit * opleiding (jaren)					-0,013* (0,004)	-0,012* (0,004)	-0,012* (0,004)
Baanonzekerheid						-0,249*** (0,051)	-0,257*** (0,044)
Etnische diversiteit * baanonzekerheid							0,033 (0,019)
Controlevariabelen							
Leeftijd			-0,010*** (0,001)	-0,010*** (0,001)	-0,010*** (0,001)	-0,010*** (0,001)	-0,010*** (0,001)
Gender (vrouw = ref)			-0,070* (0,032)	-0,067* (0,032)	-0,065* (0,032)	-0,069* (0,032)	-0,069* (0,032)
Inkomen			0,165*** (0,006)	0,164*** (0,007)	0,163*** (0,007)	0,155*** (0,007)	0,155*** (0,007)
GDP			0,000** (0,000)	0,000** (0,000)	0,000** (0,000)	0,000* (0,000)	0,000** (0,000)
Variantie ind. level	2,969*** (0,041)	2,811*** (0,039)	2,627*** (0,037)	2,615*** (0,037)	2,616*** (0,037)	2,566*** (0,036)	2,566*** (0,036)
Variantie macro level		0,404* (0,156)	0,171* (0,068)	0,174* (0,070)	0,176* (0,071)	0,143* (0,059)	0,140* (0,058)
Variantie slope opleidingsniveau				0,002 (0,001)	0,001 (0,000)	0,000 (0,000)	0,000 (0,000)
Variantie slope baanonzekerheid						0,025 (0,014)	0,016 (0,011)
-2 log likelihood	40376,620	39869,225	39162,271	39136,897	39130,399	38949,518	38947,168
N	5409	5409	5409	5409	5409	5409	5409
N (landen)	16	16	16	16	16	16	16

***p<0,001, **p<0,01, *p<0,05.

Figuur 3. Sterkte van het verband tussen economische etnische diversiteit en mentaal welzijn, aan de hand van opleiding (95% betrouwbaarheidsinterval)

Resultaten culturele etnische diversiteit

Naast een analyse van het verband tussen economische etnische diversiteit en mentaal welzijn is er ook een multilevel analyse uitgevoerd omtrent het verband tussen de culturele etnische diversiteit en het mentale welzijn. Voorgaande studies hebben vaak geen onderscheid gemaakt tussen verschillende conceptualiseringen van etnische diversiteit, waardoor het niet duidelijk welk aspect van etnische diversiteit van belang is. Er wordt verwacht dat naarmate er meer culturele etnische diversiteit is, er minder overeenstemmende waarden in de samenleving zijn waardoor er meer frictie is tussen individuen (Schneider, 2007). In tabel 3 worden de resultaten weergegeven van het effect van het aandeel niet-westerse migranten op het mentale welzijn. Wat vergelijkbaar is met de analyse van economische etnische diversiteit is dat er in eerste instantie geen significant verband wordt gevonden tussen de mate van culturele etnische diversiteit en het mentale welzijn (zie model 3, tabel 3). Hierdoor kan hypothese 3 (*het aandeel niet-westerse migranten heeft een negatief effect op het mentale welzijn van individuen*) niet aangenomen worden. Hier geldt ook: hoewel er een verband verwacht werd, komt dit resultaat overeen met eerdere studies naar het effect van etnische diversiteit op het mentale welzijn (Diener et al., 1995).

Het is tevens van belang om te onderzoeken of er wel een significant effect zichtbaar is wanneer er onderscheid gemaakt wordt tussen sociale groepen in de samenleving. Er wordt

verwacht dat lager opgeleiden een negatiever mentaal welzijn hebben naarmate de culturele etnische diversiteit van een land hoger is. Lager opgeleiden beschikken vaker over minder cultureel kapitaal waardoor zij culturele uitingen van anderen minder goed kunnen doorgronden en zich meer richten op de eigen cultuur, waardoor zij meer ethnocentrisch zijn (Meeusen et al., 2013). Wanneer de variabele opleidingsniveau wordt toegevoegd aan de analyse, wordt er geen direct significant verband gevonden tussen het opleidingsniveau en het mentale welzijn (zie model 4, tabel 3). Model 5, tabel 3, geeft echter wel een significant interactie-effect weer tussen het opleidingsniveau en de etnische diversiteit ($b = -0,011$, $p < 0,001$). Dit houdt in dat het negatieve effect van culturele etnische diversiteit op het mentale welzijn versterkt wordt naarmate men langer een opleiding heeft gevolgd.

Wederom is het interactie-effect weergegeven in een grafiek, om zo het effect beter te illustreren (zie figuur 4). In de grafiek wordt zichtbaar dat naarmate men hoger opgeleid is, het negatieve effect van het aandeel niet-westerse migranten in de samenleving op het mentale welzijn van individuen sterker wordt. Dit effect is volledig significant wanneer het opleidingsniveau een hogere waarde heeft dan 16. Dit betekent dat er een significant effect bestaat tussen de cultureel etnische diversiteit en het mentale welzijn voor hoger opgeleiden. Verwacht werd echter dat het effect sterker zou zijn voor respondenten die lager opgeleid zouden zijn. Hierdoor kan hypothese 4a (*de negatieve invloed van het aandeel niet-westerse migranten op het mentale welzijn van individuen geldt sterker voor lager opgeleiden*) niet aangenomen worden. Er bestaat weldegelijk een interactie-effect tussen het opleidingsniveau en de culturele etnische diversiteit, echter geldt dit effect voor hoger opgeleiden in de samenleving en niet voor lager opgeleiden. Dit resultaat komt overeen met de resultaten uit de vorige analyse van economische etnische diversiteit. Voor zowel economisch als cultureel etnisch diverse landen geldt dat naarmate deze diversiteit toeneemt, het mentale welzijn van hoger opgeleiden lager wordt.

Er wordt verwacht dat de rol van het opleidingsniveau in de relatie tussen culturele etnische diversiteit en mentaal welzijn verklaard kan worden door de mate van ethnocentrisme van een individu. Naarmate men meer ethnocentrisch ingesteld is, zal het effect van culturele etnische diversiteit op het mentale welzijn sterker zijn. Hierbij wordt tevens verwacht dat het effect van ethnocentrisme op het verband tussen diversiteit en mentaal welzijn het effect van het opleidingsniveau op dit verband zal overnemen. Lager opgeleiden zouden meer ethnocentrisch zijn wat een verklaring is voor een lager mentaal welzijn naarmate de culturele etnische diversiteit hoger is. Nu echter gebleken is dat het effect van het opleidingsniveau omgekeerd is, en niet lager opgeleiden maar juist hoger opgeleiden een lager mentaal welzijn hebben naarmate de etnische diversiteit toeneemt, is het niet waarschijnlijk dat de verklaring van ethnocentrisme nog opgaat.

In model 7, tabel 3, wordt het effect van de interactievariabele ethnocentrisme weergegeven. Hoewel ethnocentrisme wel een direct significant effect heeft op het mentale welzijn ($b = -0,144$, $p < 0,001$), is er geen significant interactie-effect tussen de mate van ethnocentrisme en de culturele etnische diversiteit (zie model 6&7, tabel 3). Dit betekent dat

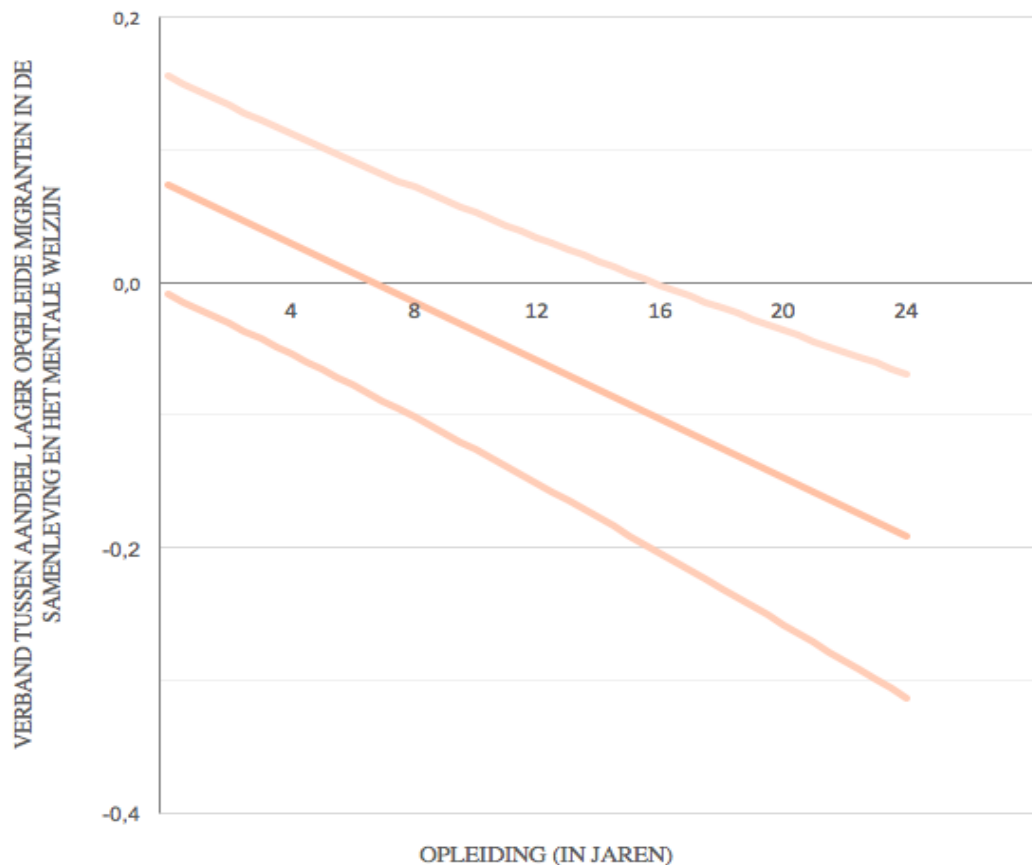
etnocentrisme het effect van diversiteit op het mentale welzijn niet beïnvloedt. Tevens geven de resultaten weer dat het significante interactie-effect tussen het opleidingsniveau en de etnische diversiteit blijft bestaan. Hypothese 4b (*het effect van het opleidingsniveau op de relatie tussen het aandeel niet-westerse migranten en het mentale welzijn wordt verklaard door de mate van etnocentrisme van een individu*) kan hierdoor niet aangenomen worden. Dit betekent dat naarmate men hoger opgeleid is, de toename van het aantal niet-westerse migranten een negatieve uitwerking heeft op het mentale welzijn, ook wanneer de mate van etnocentrisme in acht wordt genomen.

Tabel 3

Aandeel niet-westerse migranten (culturele etnische diversiteit) en mentaal welzijn

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model 6	Model 7
	B (SE)	B (SE)	B (SE)	B (SE)	B (SE)	B (SE)	B (SE)
Constante	7,287*** (0,017)	7,185*** (0,166)	6,889*** (0,112)	6,865*** (0,111)	6,856*** (0,111)	6,822*** (0,100)	6,829*** (0,099)
Etnische diversiteit (cultureel)			0,060 (0,043)	0,070 (0,042)	0,073 (0,042)	0,084* (0,038)	0,082* (0,037)
Opleiding (jaren)				0,013 (0,013)	0,030** (0,008)	0,011 (0,007)	0,011 (0,007)
Etnische diversiteit * opleiding (jaren)					-0,011*** (0,002)	-0,011*** (0,002)	-0,011*** (0,002)
Etnocentrisme						-0,144*** (0,022)	-0,158*** (0,020)
Etnische diversiteit * etnocentrisme							0,010 (0,005)
Controlevariabelen							
Leeftijd			-0,010*** (0,001)	-0,010*** (0,001)	-0,010*** (0,001)	-0,010*** (0,001)	-0,010*** (0,001)
Gender (vrouw = ref)			-0,010* (0,032)	-0,068* (0,032)	-0,064* (0,032)	-0,077* (0,032)	-0,077* (0,032)
Inkomen			0,165*** (0,006)	0,164*** (0,007)	0,163*** (0,007)	0,154*** (0,007)	0,154*** (0,007)
GDP			0,000* (0,000)	0,000* (0,000)	0,000* (0,000)	0,000 (0,000)	0,000* (0,000)
Variantie ind. level	2,969*** (0,041)	2,811*** (0,039)	2,623*** (0,037)	2,615*** (0,037)	2,615*** (0,037)	2,534*** (0,035)	2,535*** (0,035)
Variantie macro level		0,404* (0,156)	0,152* (0,061)	0,149* (0,060)	0,150* (0,060)	0,114* (0,048)	0,111* (0,046)
Variantie slope opleidingsniveau				0,002 (0,001)	0,000 (0,000)	0,000 (0,000)	0,000 (0,000)
Variantie slope etnocentrisme						0,004 (0,003)	0,002 (0,002)
-2 log likelihood	40376,620	39869,225	39160,422	39134,488	39118,939	38805,637	38803,131
N	5409	5409	5409	5409	5409	5409	5409
N (landen)	16	16	16	16	16	16	16

***p<0,001, **p<0,001, *p<0,05

Figuur 4. Sterkte van het verband tussen culturele etnische diversiteit en mentaal welzijn, aan de hand van opleiding (95% betrouwbaarheidsinterval)

De resultaten uit dit onderzoek laten zien dat het opleidingsniveau een rol speelt binnen het verband tussen etnische diversiteit en mentaal welzijn. Naarmate het aandeel lager opgeleide migranten of het aandeel niet-westerse migranten in de samenleving toeneemt, ervaren hoger opgeleiden een minder hoog mentaal welzijn. De gestelde verklaringen voor een verzwakkend effect van het opleidingsniveau gaan niet op, zoals te verwachten was na de bevinding dat opleiding het effect van diversiteit juist versterkt.

CONCLUSIE

Studies benadrukken dat er meer onderzoek verricht moet worden naar het effect van de etnische samenstelling van samenlevingen op het mentale welzijn van individuen (Diener et al., 1995). Hier is in het verleden weinig aandacht aan besteed. Wanneer dit wel onderzocht is, is de meting van etnische diversiteit niet heel specifiek gedaan of is er geen onderscheid gemaakt tussen sociale groepen in de samenleving. Dit onderzoek draagt bij aan de verheldering van de relatie tussen etnische diversiteit en mentaal welzijn op twee manieren: door een onderscheid te maken tussen een economische en culturele conceptualisatie van

etnische diversiteit en door sociale groepen in de samenleving te onderscheiden waarvoor het effect van etnische diversiteit zou kunnen verschillen. Etnische diversiteit wordt binnen dit onderzoek gemeten door middel van het aandeel lager opgeleide migranten of het aandeel niet-westerse migranten. De scheiding tussen de economische en culturele dimensie wordt extra kracht bijgezet door rekening te houden met onderliggende mechanismen, zoals baanonzekerheid en ethnocentrisme, die als verklaring kunnen dienen voor een effect van economische of culturele etnische diversiteit op het mentale welzijn voor verschillende sociale groepen.

In de multilevel analyses van ESS- en OECD-data wordt geen significant verband gevonden tussen economische of culturele etnische diversiteit en het mentale welzijn. Hoewel dit overeenkomt met eerdere studies (zie Diener et al., 1995), is dit niet in lijn met de verwachting. Middels de twee verschillende conceptualisaties van etnische diversiteit werd verwacht dat dit het verband tussen etnische diversiteit en mentaal welzijn zou verduidelijken. De resultaten maken echter duidelijk dat er geen verband bestaat.

Een verklaring voor het uitblijven van een significant verband zou gezocht kunnen worden in de gekozen steekproef van dit onderzoek. Omdat enkel respondenten betrokken zijn met een geldig antwoord op alle variabelen binnen deze studie, is de steekproefsamenstelling gelimiteerd tot respondenten die in het bezit zijn van een baan. Echter, mijn additionele multilevel analyses laten zien dat wanneer ook respondenten zonder baan betrokken worden, er geen significant verband gevonden wordt tussen economische of culturele etnische diversiteit en het mentale welzijn (zie Appendix D: Resultaten additionele analyses). Een logischere verklaring zou hierdoor zijn dat het uitblijven van een verband te maken heeft met de conceptualisering van etnische diversiteit. In dit onderzoek wordt de nadruk gelegd op het aantal lager opgeleide migranten of het aantal niet-westerse migranten. Migranten zijn gedefinieerd als personen die in een ander land zijn geboren dan waar zij woonachtig zijn. Echter kunnen tweede generatie migranten ook betrokken worden wanneer het gaat om etnische diversiteit. Hoewel zij vaker een betere sociaaleconomische positie hebben dan hun ouders, zijn zij alsnog oververtegenwoordigd onder de lager opgeleiden (Algan, Dustmann, Glitz & Manning, 2009). Tevens kunnen zij nog steeds andere culturele waarden aanhangen (SCP, 2016). De uitbreiding van de definiëring van migranten zou leiden tot andere en hogere diversiteitscijfers en hierdoor mogelijk tot andere resultaten wat betreft het verband met mentaal welzijn.

Naast dat het uitblijven van een verband te maken kan hebben met de definiëring van het concept migrant, kan een vergelijkend resultaat (een missend significant verband) voor zowel economische als culturele etnische diversiteit te maken hebben met de afbakening tussen deze twee groepen. Omdat het verband tussen etnische diversiteit en mentaal welzijn uitblijft voor zowel de economische als culturele diversiteit, kan het van toegevoegde waarde zijn om deze twee migrantengroepen verder te bestuderen om na te gaan of er overlap zit tussen deze groepen zit. Wanneer de groep lager opgeleide migranten tevens uit veel niet-westerse migranten bestaat, is het logisch dat een verband in beide gevallen uitblijft. Een

gedetailleerdere conceptualisatie van etnische diversiteit zou hiervoor een oplossing kunnen bieden.

Wanneer het opleidingsniveau als interactie-variabele wordt toegevoegd aan de analyses, wordt opgemerkt dat het opleidingsniveau het negatieve effect van etnische diversiteit op het mentale welzijn versterkt. Dit geldt voor zowel economische als culturele etnische diversiteit. Hoger opgeleiden ervaren een negatief effect van het aandeel lager opgeleide of niet-westerse migranten op het mentale welzijn. Dit resultaat geeft weer dat het effect van etnische diversiteit op het mentale welzijn daadwerkelijk kan verschillen tussen sociale groepen in de samenleving, al wordt er een verband gevonden voor hoger opgeleiden en niet voor lager opgeleiden. Veelal wordt ervan uitgegaan dat individuen die lager opgeleid zijn meer concurrentie en spanningen ervaren van nieuwkomers uit het buitenland (Coenders, 2001), maar uit dit onderzoek blijkt dat juist hoger opgeleiden een lager mentaal welzijn hebben naarmate de etnische diversiteit toeneemt.

Een verklaring voor het sterkere negatieve effect van etnische diversiteit op mentaal welzijn voor hoger opgeleiden kan gevonden worden in de contacttheorie. De contacttheorie wordt vaak gezien als tegenhanger van de etnische competitietheorie. Omdat migranten oververtegenwoordigd zijn onder lager opgeleiden, zullen lager opgeleiden in de samenleving vaker in contact komen met migranten. De contacttheorie stelt dat dit contact leidt tot een meer open houding naar elkaar toe wat spanningen onderling doet afnemen (Schreijenberg, 2006). Voor hoger opgeleiden geldt dat zij minder snel in contact komen met migranten omdat zij veelal ander werk verrichten of op andere plekken wonen. Dit kan ertoe leiden dat er minder overeenstemming is tussen deze twee groepen wat leidt tot meer spanning onderling. Deze aanname kan een aanknopingspunt zijn voor vervolgonderzoek, waar bijvoorbeeld etnische diversiteit op buurtniveau onderzocht kan worden. Dit kan uitwijzen of lager of hoger opgeleiden daadwerkelijk wel of niet in contact komen met migranten.

In dit onderzoek worden onderliggende mechanismen gepresenteerd welke als verklaring kunnen dienen voor het effect van het opleidingsniveau op het verband tussen etnische diversiteit en mentaal welzijn. Verwacht werd dat lager opgeleiden een lager mentaal welzijn zouden hebben, naarmate de etnische diversiteit in het land hoger is. Binnen het economische perspectief werd de mate van baanonzekerheid aangedragen als verklaring voor de verwachting dat lager opgeleiden een minder hoog mentaal welzijn hebben in een etnisch divers land. Binnen het culturele perspectief gold de mate van ethnocentrisme als verklaring. Omdat juist het tegenovergestelde effect van het opleidingsniveau op het hoofdverband is gevonden, zijn de verklaringen niet logisch meer. Dit wordt ook teruggezien in de resultaten, waar geen significante interactie-effecten gevonden worden wanneer de verklaringen in de modellen worden toegevoegd.

Het uitblijven van een significant interactie-effect van de variabele ethnocentrisme kan tevens te maken hebben met de steekproefsamenvatting van dit onderzoek. Individuen zonder baan zijn niet betrokken bij dit onderzoek, terwijl deze groep wellicht wel een hogere mate van ethnocentrisme heeft. In de additionele analyse die uitgevoerd is wordt inderdaad gezien

dat met een andere steekproefsamenstelling, de mate van ethnocentrisme een versterkend effect heeft op het verband tussen culturele etnische diversiteit en mentaal welzijn. De gepresenteerde culturele en economische mechanismen kunnen dus relevant zijn wanneer andere of uitgebreidere sociale groepen in de analyses worden betrokken.

Dit onderzoek maakt duidelijk dat het effect van etnische diversiteit op het mentale welzijn kan verschillen voor groepen in de samenleving. Zo laten de resultaten zien dat er een negatief effect bestaat van het aandeel lager opgeleide of niet-westerse migranten in een land op het mentale welzijn van hoger opgeleiden. Dit is iets wat niet vaak terug gezien wordt in voorgaande studies, aangezien de aanname vaak is dat lager opgeleiden meer concurrentie zouden ervaren van een toenemend aantal migranten. Hoewel vervolgonderzoek nodig is op bijvoorbeeld buurtniveau om te bestuderen in hoeverre lager- en hoger opgeleiden in contact komen met migranten, laten de resultaten van dit onderzoek duidelijk zien dat ook hoger opgeleiden nadelige effecten kunnen ervaren omtrent hun mentale welzijn naarmate de populatiesamenstelling van een land meer divers is.

REFERENTIES

- Algan, Y., Dustmann, C., Glitz, A., & Manning, A. (2009). *The Economic Situation of First- and Second-Generation Immigrants in France, Germany and the United Kingdom* (paper). Center for Economic Performance, London School of Economics and Political Science.
- Bergheim, S. (2006). *Measures of well-being. There is more to it than GDP*. Verkregen op 23 maart, 2017, via http://www.dbresearch.com/PROD/DBR_INTERNET_EN-PROD/PROD000000000202587.PDF
- Beuningen, J. van., & Kloosterman, R. (2011). *Subjectief welzijn: welke factoren spelen een rol?*. CBS: CBS.
- Bourdieu, P. (1989). Economisch kapitaal, cultureel kapitaal, sociaal kapitaal. In P. Bourdieu (Ed.), *Opstellen over smaak, habitus en het veldbegrip* (pp. 120–141). Amsterdam: Van Gennep.
- Bracke, P., Pattyn, E., & dem Knesebeck, O. (2013). Overeducation and depressive symptoms: diminishing mental health returns to education. In *Sociology of health & illness*, 35(8), 1242-1259.
- Bracke, P., van de Straat, V., & Missinne, S. (2014). Education, Mental Health and Education-Labor Market Misfit. In *Journal of Health and Social Behavior*, 55(4), pp. 442-459.
- Clark, E. (2011). Is Happiness Different from Flourishing? Cross-Country Evidence from the ESS. In *Revue d'Economie Politique*, 1(121), pp. 17-34.
- Coenders, M.T.A. (2001). *Nationalistic Attitudes and Ethnic Exclusionism in a Comparative Perspective. An Empirical Study of Attitudes Toward the Country and Ethnic Immigrants in 22 Countries*. (Proefschrift). Nijmegen: Katholieke Universiteit Nijmegen.
- Coenders, M.T.A., Lubbers, M., & Scheepers, P.L.H. (2004). Weerstand tegen scholen met

- allochtone kinderen: De etnische tolerantie van hoger opgeleiden op de proef gesteld. In *Mens en Maatschappij*, 79(2), pp. 124-147.
- Department of Health and Human Services. (1999). *Mental Health: Culture, Race and Ethnicity*. DC: U.S. Department of Health and Human Services.
- Diener, E., Diener, M. & Diener, C. (1995). Factors predicting the subjective well-being of nations. In *Journal of Personality and Social Psychology*, 69(5), pp. 851-864.
- Dolan, P., Peasgood, T., & White, M. (2008). Do we really know what makes us happy? A review of the economic literature on the factors associated with subjective well-being. In *Journal of Economic Psychology*, 29(1), pp. 94-122.
- Eisinga, R., te Grotenhuis, M., & Pelzer, B. (2012). *The reliability of a two-item scale: Peason, Cronbach or Spearman-Brown?* Verkregen op 19 maart, 2017, van: <https://pdfs.semanticscholar.org/34c1/f6fb8994043fdd21b9e849844d2a08e42f4b.pdf>
- Esser, I., & Olsen, K. M. (2011). Perceived job quality: Autonomy and job security within a multi-level framework. In *European Sociological Review*, 0(0), pp. 1-12.
- European Social Survey. (2014). *Weighting European Social Survey Data*. Verkregen op 12 maart, 2017, van: https://www.europeansocialsurvey.org/docs/methodology/ESS_weighting_data_1.pdf
- European Social Survey. (2015). Measuring and reporting on Europeans' wellbeing: Findings from the European Social Survey. Verkregen op 28 maart, 2017, van: http://www.europeansocialsurvey.org/docs/findings/ESS1-6_measuring_and_reporting_on_europeans_wellbeing.pdf.
- Eurostat (2010). *Gross domestic product at market prices*. Verkregen op 13 mei, 2017, van: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tec00001&plugin=1>
- Eurostat. (2016). *International standard classification of education*. Verkregen op 12 mei, 2017, van: [http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/International_Standard_Classification_of_Education_\(ISCED\)](http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/International_Standard_Classification_of_Education_(ISCED))
- Eurostat. (2017). *Overview*. Verkregen op 13 mei, 2017, van: <http://ec.europa.eu/eurostat/about/overview>
- Gardner, J., & Oswald, A. (2002). How Does Education Affect Mental Well-Being and Job Satisfaction. *Economics Department Warwick University*.
- Gijsberts, M., & Dagevos, J. (2004). Concentratie en wederzijdse beeldvorming tussen autochtonen en allochtonen. In *Migrantenstudies*, 20(3), pp. 145-168.
- Gijsberts, M., & Herweijer, L. (2009). Onderwijs en opleidingsniveau. In SCP: *Jaarrapport Integratie*. Den Haag: Sociaal-Cultureel Planbureau.
- Goldberg, D., & Williams, P. (1988). *A Users Guide tot he General Health Questionnaire*. Windsor: NFER-NELSON.
- Heck, R.H., Thomas, S.L., & Tabata, L.N. (2014). *Multilevel and Longitudinal Modeling with IBM SPSS*. NY: Routledge.

- Hjerm, M., & Bohman, A. (2014). Is it getting worse? Anti-immigrants attitudes in Europe during the 21th century. In C.N. Sandelind (ed.), *European Populism and Winning the Immigration Debate* (chapter 3). Stockholm: Fores.
- Hooghe, M., Reeskens, T., Stolle, D., & Trappers, A. (2006). Ethnic Diversity, Trust and Ethnocentrism and Europe. A Multilevel Analysis of 21 European Countries. In *Ongepubliceerd artikel gepresenteerd bij de American Political Science Association Annual Meeting*.
- Hooghe, M., Reeskens, T., Stolle, D., & Trappers, A. (2009). Ethnic diversity and generalized trust in Europe A cross-national multilevel study. In *Comparative political studies*, 42(2), 198-223.
- De Jong, M. (2011). *Grootmeesters van de sociologie*. Den Haag: Boom Lemma Uitgevers.
- De Jong, A. (2012). *Ervaren culturele dreiging als verklaring voor etnische uitsluiting* (Masterthesis). Algemene Sociale Wetenschappen, Universiteit Utrecht.
- Manevska, K., & Achterberg, P. (2013). Immigration and Perceived Ethnic Threat: Cultural Capital and Economic Explanations. In *European Sociological Review*, 29(3), pp. 437-449.
- Meeusen, C., De Vroome, T., & Hooghe, M. (2013). How does education have an impact on ethnocentrism? A structural equation analysis of cognitive, occupational status and network mechanisms. In *International Journal of Intercultural Relations*, 37(5), pp. 507-522.
- Ministerie VWS. (n.d.). Verkregen op maandag 24 april, 2017, via <https://www.volksgezondheidenzorg.info/onderwerp/migratie/cijfers-context/oorzaken-en-gevolgen#node-trends-migratiemotieven>
- Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2017a). *What we do and how*. Verkregen op 12 mei, 2017, van: <http://www.oecd.org/about/whatwedoandhow/>
- Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2017b). *Database on Immigrants in OECD and non-OECD Countries: DIOC*. Verkregen op 12 mei, 2017, van: <http://www.oecd.org/els/mig/dioc.htm>
- Paskov, M., & Koster, F. (2014). Institutions, employment insecurity and polarization in support for unemployment benefits. In *Journal of European Social Policy*, 24(4), 367-382.
- Pumariega, A.J., Rothe, E., & Pumariega, J.B. (2005). Mental Health of Immigrants and Refugees. In *Community Mental Health Journal*, 41(5), pp. 581-597.
- Roeder, A. (2011). Does mobility matter for attitudes to Europe? A multi-level analysis of immigrants' attitudes to European unification. In *Political Studies*, 59(2), 458-471.
- Savelkoul, M., Gesthuizen, M., & Scheepers, P. (2011). Explaining relationships between ethnic diversity and informal social capital across European countries and regions: Tests of constrict, conflict and contact theory. In *Social Science Research*, 40(4), 1091-1107.
- Schneider, S.L. (2007). Anti-Immigrant Attitudes in Europe: Outgroup size and Perceived Ethnic Threat. In *European Sociological Review*, 24(1), pp. 53-67.
- Schreijenberg, S.D.A. (2006). *Etnische Concentratie en Tolerantie: Contact of Competitie*

- (afstudeerscriptie). Faculteit der Sociale Wetenschappen, Universiteit van Tilburg.
- Schröder, H. (2014). *Levels and Loadings. Two Methods to Improve the Measurement of Education in Comparative Research* (proefschrift). Faculteit der Sociale Wetenschappen, Universiteit Amsterdam.
- Seo, S. (2002). *A Review and Comparison of Methods for Detecting Outliers in Univariate Datasets* (afstudeerscriptie). Faculteit der Sociale Wetenschappen, Universiteit van Pittsburgh.
- Sociaal en Cultureel Planbureau. (2016). *Hogere opleidingsniveau van migranten leidt amper tot betere arbeidsmarktpositie*. Verkregen op 18 juni, 2017, van: https://www.scp.nl/Nieuws/Hoger_opleidingsniveau_migranten_leidt_amper_tot_betere_arbeidsmarktpositie
- Stevenson, B., & Wolfers, J. (2008). *Economic growth and subjective well-being: Reassessing the Easterlin paradox*. National Bureau of Economic Research.
- Tiiu, P.A.A.S., & Halapuu, V. (2012). Attitudes towards immigrants and the integration of ethnically diverse societies. In *Eastern Journal of European Studies*, 3(2), 161-176.
- Vega, W.A., & Rumbaut, R.G. (1991). Ethnic Minorities and Mental Health. In *The Annual Review of Sociology*, 17, pp. 351-383.
- Van der Waal, J. (2010). Etnische competitie en ethnocentrisme. In J. Van der Waal, *Stedelijke economieën in een tijd van mondialisering* (p. 13-15). Amsterdam: Amsterdam University Press
- World Health Organization. (2014). *Mental health: a state of well-being*. Verkregen op 10 maart, 2017, van: http://www.who.int/features/factfiles/mental_health/en/.
- World Health Organization. (2015). *The European Mental Health Action Plan 2013-2020*. Verkregen op 19 maart, 2017, van: http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0020/280604/WHO-Europe-Mental-Health-Acion-Plan-2013-2020.pdf

APPENDIX A: PERCENTAGE LAGER OPGELEIDE MIGRANTEN

Tabel 4

Percentage lager opgeleide migranten

Land	Percentage populatie in buitenland geboren & lager opgeleid (ISCED 0-2)¹
BE België	5.50
BG Bulgarije	0.03
CH Zwitserland	8.79
CY Cyprus	6.51
CZ Tsjechië	0.68
DE Duitsland	5.55
DK Denemarken	2.34
EE Estland	3.19
ES Spanje	5.94
FI Finland	2.51
FR Frankrijk	6.12
GB Groot-Brittannië	4.07
GR Griekenland	5.41
HR Kroatië	-
HU Hongarije	1.02
IE Ierland	3.50
LI Liechtenstein	-
LT Litouwen	0.70
MK Macedonië	-
MT Malta	2.43
NL Nederland	4.50
NO Noorwegen	3.79
PL Polen	0.32
PT Portugal	3.65
SE Zweden	3.99
SI Slovenië	5.02
SK Slowakije	1.47

¹ISCED is een universeel classificatiesysteem rondom het opleidingsniveau, zodat verschillende onderwijssystemen in landen met elkaar vergeleken kunnen worden. Een lager opleidingsniveau omhelst een ISCED-niveau van 0 tot en met 2 (Eurostat, 2016).

Bron: DIOC 2010-11 (OECD, 2017b).

APPENDIX B: PERCENTAGE NIET-WESTERSE MIGRANTEN

Tabel 5

Percentage niet-westerse migranten

Land	Totale populatie 15+	Populatie in buitenland geboren 15 ¹	Populatie geboren in niet-westers land 15 ²	Percentage populatie geboren in niet-westers land 15+
BE Belgium	9133341	1499859	651916	7.14
BG Bulgarije	6504975	17971	4664	0.07
CH Zwitserland	6651070	1861447	379744	5.71
CY Cyprus	635069	143670	57291	9.02
CZ Tsjechië	9014668	263636	24006	0.27
DE Duitsland	71166935	10362989	3766165	5.29
DK Denemarken	4565541	454640	216925	4.75
EE Estland	1094564	194479	10469	0.96
ES Spanje	39507610	5100955	3106505	7.86
FI Finland	4487599	220480	72694	1.62
FR Frankrijk	52398116	6805259	4484373	8.56
GB Groot-Brittannië	51307392	51307392	4297997	8.38
GR Griekenland	9247018	1216406	324708	3.51
HR Kroatië	-	-	-	-
HU Hongarije	8489957	363641	31266	0.37
IE Ierland	3551248	672907	129270	3.64
LI Liechtenstein	-	-	-	-
LT Litouwen	2779770	121327	7990	0.29
MK Macedonië	-	-	-	-
MT Malta	353186	16708	1138	0.32
NL Nederland	13487318	1522974	1086959	8.06
NO Noorwegen	3998596	510748	223860	5.60
PL Polen	31755689	268378	14293	0.05
PT Portugal	9029293	664477	454079	5.03
SE Zweden	7849370	1281260	583595	7.43
SI Slovenië	1759336	219142	3040	0.17
SK Slowakije	4569200	135583	4730	0.10

¹Migranten worden in dit onderzoek omschreven als personen die in een ander land geboren zijn dan het land waar zij woonachtig zijn.

²Populatie geboren in niet-westerse landen omvatten personen die niet geboren zijn in Europa (EU), Noord-Amerika, Australië en Nieuw-Zeeland (Schneider, 2007). Hoewel Turkije binnen het databestand van DIOC als Europa wordt beschouwd, wordt dit land geclassificeerd als niet-westers. Eigen berekening.

Bron: DIOC 2010-11 (OECD, 2017b).

APPENDIX C: GEGEVENS GROSS DOMESTIC PRODUCT (GDP)

Tabel 6
GDP per land

Land	GDP in euro's (10000)
BE België	3.35
BG Bulgarije	0.52
CH Zwitserland	5.59
CY Cyprus	2.33
CZ Tsjechië	1.49
DE Duitsland	3.21
DK Denemarken	4.38
EE Estland	1.10
ES Spanje	2.32
FI Finland	3.49
FR Frankrijk	3.08
GB Groot-Brittannië	2.92
GR Griekenland	2.03
HR Kroatië	1.05
HU Hongarije	0.98
IE Ierland	3.67
LI Liechtenstein	-
LT Litouwen	0.9
MK Macedonië	0.35
MT Malta	15.9
NL Nederland	3.80
NO Noorwegen	6.62
PL Polen	0.94
PT Portugal	1.70
SE Zweden	3.94
SI Slovenië	1.77
SK Slowakije	1.24

Bron: Eurostat (2010).

APPENDIX D: RESULTATEN ADDITIONELE ANALYSES

Tabel 7

Het effect van het aandeel lager opgeleide migranten op het mentale welzijn (zonder de variabele baanonzekerheid)

	Model 1 B (SE)	Model 2 B (SE)	Model 3 B (SE)	Model 4 B (SE)	Model 5 B (SE)
Constance	7,154*** (0,012)	7,154*** (0,193)	7,040*** (0,114)	7,042*** (0,112)	7,037*** (0,113)
Etnische diversiteit (economisch)			-0,014 (0,062)	-0,014 (0,061)	-0,014 (0,061)
Opleiding (jaren)				0,011 (0,012)	0,015 (0,010)
Etnische diversiteit * opleiding (jaren)					-0,010* (0,004)
Controle-variabelen					
Leeftijd			-0,004*** (0,001)	-0,003*** (0,001)	-0,003*** (0,001)
Gender (vrouw = ref)			-0,101*** (0,023)	-0,100*** (0,023)	-0,100*** (0,023)
Inkomen			0,162*** (0,004)	0,158*** (0,005)	0,158*** (0,005)
GDP			0,000*** (0,000)	0,000** (0,000)	0,000** (0,000)
Variantie ind.lev	3,532*** (0,033)	3,347*** (0,031)	3,135*** (0,029)	3,127*** (0,029)	3,127*** (0,029)
Variantie macro.lev		0,601** (0,219)	0,195** (0,074)	0,186** (0,071)	0,189** (0,072)
Variantie slope opleidingsniveau				0,001* (0,001)	0,001 (0,000)
Variantie slope baanonzekerheid					
-2 log likelihood	95992,377	94812,935	93262,675	93226,629	93221,970
N	12483	12483	12483	23483	23483
N (landen)	17	17	17	17	17

***p<0,001, **p<0,01, *p<0,05.

Tabel 8

Het effect van het aandeel niet-westerse migranten op het mentale welzijn (zonder de variabele baanonzekerheid)

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model 6	Model 7
	B (SE)	B (SE)	B (SE)	B (SE)	B (SE)	B (SE)	B (SE)
Constante	7,154*** (0,012)	7,154*** (0,193)	7,022*** (0,114)	7,020*** (0,112)	7,001*** (0,095)	7,010*** (0,096)	7,013*** (0,095)
Etnische diversiteit (cultureel)			0,038 (0,045)	0,039 (0,044)	0,040 (0,037)	0,043 (0,037)	0,042 (0,037)
Opleiding (jaren)				0,022* (0,009)	0,007 (0,009)	0,006 (0,009)	0,006 (0,009)
Etnische diversiteit * opleiding (jaren)				-0,009** (0,003)	-0,010** (0,003)	-0,009** (0,002)	-0,009** (0,002)
Etnocentrisme					-0,159*** (0,006)	-0,151*** (0,016)	-0,164*** (0,015)
Etnische diversiteit * etnocentrisme							0,009* (0,004)
Controle-variabelen							
Leeftijd			-0,004*** (0,001)	-0,003*** (0,001)	-0,002*** (0,001)	-0,002*** (0,001)	-0,002*** (0,001)
Gender (vrouw = ref)			-0,101*** (0,023)	-0,100*** (0,023)	-0,113*** (0,023)	-0,112*** (0,023)	-0,112*** (0,023)
Inkomen			0,162*** (0,004)	0,158*** (0,005)	0,148*** (0,005)	0,147*** (0,005)	0,147*** (0,005)
GDP			0,000** (0,000)	0,000** (0,000)	0,000** (0,000)	0,000** (0,000)	0,000*** (0,000)
Variantie ind.lev	3,532*** (0,033)	3,347*** (0,031)	3,135*** (0,029)	3,127*** (0,029)	3,035*** (0,028)	3,029*** (0,028)	3,029*** (0,028)
Variantie macro.lev		0,601** (0,219)	0,187** (0,070)	0,180** (0,068)	0,124* (0,049)	0,127* (0,050)	0,125* (0,049)
Variantie slope opleidingsniveau				0,001 (0,000)	0,001 (0,000)	0,000 (0,000)	0,000 (0,000)
Variantie slope etnocentrisme					0,002 (0,001)	0,002 (0,001)	0,001 (0,001)
-2 log likelihood	95992,377	94812,935	93262,014	93216,857	92511,545	92483,182	92478,786
N	12483	12483	12483	12483	12483	12483	12483
N (landen)	17	17	17	17	17	17	17

***p<0,001, **p<0,01, *p<0,05.